

Starobyľý judaizmus a jeho chápanie Starého Zákona

Starobyľí Židia dávno pred príchodom Christa považovali Sväté Písmo¹ za pravidlo² viery a života. Preto ich vzťah k posvätným dokumentom, ktoré dostali vďaka Mojžišovi a prorokom, nebol vedecký a náučný, ale náboženský. Prostredníctvom Písma sa chceli zoznámiť s tým, čo si praje Boh a spoznať Jeho vôľu. Tomu podriadili celý svoj osobný život, ako aj život celého vyvoleného národa. Tóra³ – je to Boží Zákon,⁴ skrze ktorý sa prihovára Boh⁵. Božie slovo sú knihy, ktoré zachovávajú tiež vieru a skutky prorokov. Najstaršie zachované starožidovské výklady sú z 2. storočia pred Chr. V židovstve sa výklad Písma dostal postupne z rúk kňazov pôsobiacich v Jeruzalemskom chráme do rúk zákoníkov pôsobiacich v synagógach.

Židovský výklad delíme podľa miesta vzniku rabínskych škôl na dva druhy a to: Palestínsko-babylonský⁶ a Egyptsko-alexandrijský⁷. Prvý výklad Svätého Písma kvôli znalosti hebrejčiny bol doslovný, praktický a zdôrazňovalo sa skôr jeho právnické⁸ chápanie Božích noriem.

V egyptskej diaspóre⁹ kvôli neznalosti hebrejčiny a vďaka prekladu Svätého Písma Starého Zákona do gréčtiny tzv. Septuaginty, sa vysvetľovali Písma skôr v náznakoch, obrazne, čiže alegoricky¹⁰. Práve helenistický – egyptský výklad sa usiloval zbližiť židovskú vieru s pohanstvom a filozofickým učením a z tohto dôvodu sa do starozákonného učenia dostalo toľko veľa cudzích a neprijateľ-

¹ Hebrejsky – kitbé ha-qodeš, latinsky – „Sacra scriptura“, cirkevnoslovansky a rusky – Священное Писание. Židia používali výraz Písma a Starý Zákon delili podľa palestínskeho typu kánonu na 1. Zákon – Tóra (5 kníh Mojžiša); 2. Proroci - Nebíim a 3. Spisy- Ketubím. (Pozri CHIOLERIO, M.: *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky 1997, s. 13). Toto trojité delenie Písma malo pripomínať Židom aj trojité delenie Jeruzalemského chrámu na: 1. Veľsvätyňu; 2. Chrámovú loď a 3. Predsieň.

² Kánon, normu.

³ תורה – תורה – hebrejsky doslovne Torah, čo znamená náuka, rozhodnutie, pokyn, poučenie, alebo zákon pre život Izraela. (Pozri JANČOVIČ, J.: *„Nech je svetlo!“ – Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava 2002, s. 3). Pomenovanie Zákon u Židov dostalo ako celok prvých päť kníh – Thóra, Sefer hattóra, pričom grécke slovo „pentateuch“ hovorí o päťzväzkovom diele, ktoré tvorí jeden celok, pretože ho napísal Mojžiš. Každá z jednotlivých kníh má však svoje osobitné pomenovanie. (Pozri JANEGA, Š.: *Úvod do historických kníh Starého Zákona*. Bratislava 1989, s. 5). Rusi hovoria o piatich knihách Mojžiša ako o „Пятикнижии Моисея“.

⁴ Grécky – Theios Nomos – Θειος Νόμος.

⁵ Pozri АМФИЛОХИЙ, Р.: *cit. dielo*, . Москва 2008, s. 11.

⁶ Používa sa tiež termín židovsko – palestínsky.

⁷ Používa sa tiež termín židovsko-egyptský.

⁸ Takéto chápanie Písma kritizoval samotný Isus Christos v čase svojho 3, 5 ročného pôsobenia v Izraeli. Zákonníci – znalci zákona i farizeji sa profesionálne zaoberali výkladom Svätého Písma, ale to ich duchovne neposúvalo kdesi ďalej. Stali sa z nich doslova „scholastickí“ vedátori, ktorí sa pýšili svojimi encyklopedickými vedomosťami z Biblie, ale podľa nich v podstate nežili. Podstata tohto biblického učenia im unikala pomedzi prsty.

⁹ Pozri БУТКЕВИЧ, Т.: *Язычество и Иудейство*. Пролог 2007, s. 205.

¹⁰ Pozri ЮНГЕРОВ, П.: *cit. dielo*, . К. I. Москва 2003, s. 401.

ných elementov. Počiatok takéhoto výkladu nachádzame okolo r. 180 pr. Chr. u Aristobula. Pokračovali v ňom terapeuti tzv. sekta esejcov – esénov, a končilo sa to Jozefom Fláviom. Najväčší rozmach zaznamenala táto exegéza za čias Filona Alexandrijského. Filon Alexandrijský považoval doslovný text Svätého Písma za potrebný preto, aby ho pochopili duchovne nezrelí ľudia. Takéto strohé vyjadrenie určite s nevôľou prijímali palestínski Židia. Alegorický, tajomný a duchovný výklad je potrebný preto, aby ho pochopili mudrci¹, múdri ľudia. I napriek takýmto výrokom však Filon považoval alegorický zmysel Písma skôr za pomôcku, ktorá nebránila prijať doslovný text. V alegorickom výklade však zašiel niekedy až veľmi ďaleko a jeho výklad naberal až fantastické formy. Helenistické židovstvo v Egypte prebralo svoju biblickú hermeneutiku z gréckej výuky Homéra. Prof. Korsunskij nazýva tento alexandrijský alegorizmus skôr filozofickým alegorizmom, ktorý zo Starého Zákona urobil akúsi židovskú filozofiu, ale pozabudlo sa na to najpodstatnejšie, že Starý Zákon je skutočné Božie slovo. Práve vyššie spomenutý Filon a celá alexandrijská exegéza vo svojej podstate vlastne zdegradovala Starý Zákon na úroveň „akejsi“ židovskej filozofie, jednej židovskej z mnohých pohanských.

Najstarší výklad Starého Zákona nachádzame v diele „Midraš²“, ktorý sa delí delí na „Halachu³“ a Hagadu⁴. Tieto písomné pamiatky obsahujú celú rabínsku

¹ Pozri ЕМЕЛЬЯНОВ, А.: *cit. dielo*, Москва 2009, s. 31- 32.

² Starohebrejské slovo d-r-š znamená pýtať sa, skúmať, vykladať. Starohebrejské písmo používalo iba spoluhlásky. „Midraš – po hebr. štúdium, výklad. Rabínske výklady Tóry buď z hľadiska náboženského práva (tzv. halachistické midraše) alebo z iných neprávných hľadísk. Midraše vznikali od 1. do 14. Storočia.“ (*Všeobecný encyklopedický slovník M-R*. Red. I. Pauličku a kol. Bratislava 2005, s. 159).

³ Hebrejské sloveso – h-l-k znamená chodiť, v prenesenom význame žiť. Halaka sa zoberala predovšetkým otázkami náboženského života, obetami, sviatočnými dňami, dňom odpočinku, čistotou, manželstvom a ďalšími otázkami občianskeho života. (Pozri BIČ, M.: *Ze světa Starého zákona*. 1988, s. 668). Ide o výklad chrámového zvitku tzv. halachickou exegézou. (Pozri DOHMEN, Ch. - STEMBERG, G.: *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*. Vyšehrad 2007, s. 57). Halacha obsahovala zákon a objasňovala každodenné zvyky. Mala autoritu skutočnej a nemennej pravdy a vyžadovalo sa, aby sa jej ľudia bezpodmienečne podriadili a presne ju v osobnom živote plnili. Encyklopédia v krátkosti uvádza – Halacha – hebr. chodník. Legislatívna časť Talmudu. V širšom význame súpis ústnej Tóry, ktorá je aplikáciou Tóry písanej na historicky podmienené situácie každodenného života. Jej spísanie je víťazstvom farizejov v ich snahe o pružnejšiu interpretáciu Písma. Súčasťou halachy je najmä Mišna a Midraš. (Pozri *Všeobecný encyklopedický slovník G-L*, cit. dielo, s. 134).

⁴ Haggada bola protikladom Halaky. Hebrejské slovo haggáda je odvodené od hebr. slovesa – h-g-d.- čo znamenalo oznamovať, zvestovať. Do istej miery by sme ju mohli nazvať židovskou dogmatikou. Podľa srbského vладыku Amfilochija bola Hagada druhou formou Midraša. Takto židovskí učitelia nazývali všetky výklady Posvätných Kníh, ktorých cieľom bola duchovná výchova veriacich a to mravná, liturgická a dogmatická. Takáto metóda výkladu sa uskutočňovala rôznymi spôsobmi a to od prostých objasnení až k slobodnému výkladu a kázni. (Pozri АМФИЛОХИЙ, Р., cit. dielo, s. 12). Hagada obsahovala teoretické pravdy, morálne, historické, apokryfné a básnické svedectvá, avšak nemala takú autoritu ako Halacha. Hagade išlo skôr o legendárne - apokryfný výklad. Do tejto skupiny patria všetky Starozákonné apokryfy ako kniha Enocha, Na nebo vystúpenie Mojžiša, a iné. Prof. I. Korsun-

múdrost' ohľadne výkladu Svätého Písma, alebo ináč povedané teológiu biblického učenia. Práve znalci Halachy a Hagady vymysleli mnoho pravidiel,¹ na základe ktorých robili exegetické závery, pričom si ich autoritatívne vážili a vyzdvihovali viac ako samotný biblický text. Za pomoci týchto „pravidiel“ mohol mať jeden verš Zákona od 50 až do 1000 rôznych druhov výkladov². Takže litera – doslovnosť a alegória - obraznosť boli dve charakteristické židovské exegetické formy, z ktorých každá mala svoj individuálny vývoj. Práve alegorizmus mal svoje neskoršie nezastupiteľné miesto aj v židovskej Kabale.

Prvotní kresťania, ktorí používali Starý Zákon, sa bezprostredne stretávali a vychádzali zo židovského spôsobu exegézy. Najväčší úžitok a vplyv pre kresťanov však mali palestínske midraše, kým alexandrijský alegorizmus bol pre nich v podstate neužitočný³. Až keď Židia odvrhli Septuagintu ako takú, pretože sa dostala do každodenného používania v Novozákonnej Cirkvi, kresťania začali byť opatrnejší s prijímaním istých právd židovskej exegézy, najmä čo sa týka príchodu Spasiteľa, ktoré boli inak interpretované. Alexandrijská rabínska škola však mala vplyv na Alexandrijskú katechetickú školu, na čele ktorej stal Klement Alexandrijský, Origenes a ďalší.

Takže v podstate sa Židia žijúci pred príchodom Christa stretávali s rôznymi metódami prijatia Svätého Písma: doslovný spôsob (tzv. palestínsko – babylónsky), targum⁴, pešer⁵ a symbolicko-alegorický spôsob (tzv. egyptsko - alexandrijský), v krátkosti nazvaný tiež mašal.

skij sa vyjadruje: „Čím viac sa dejiny a filológia dostávali do hagady, nutne sa objavili aj umelé kabalistické hry s písmenami a ich číselným významom. Preto výklad prešiel od „literary - smrteľnej doslovnosti“ k alegorickému výkladu, ktorý ma tak významné postavenie v Talmude“. (КОРСУНСКИЙ, И.: *Иудейское толкование Ветхаго Завета (в отношении к новозаветному)*. Москва 1879, s. 41). „Hagada – hebrejské rozprávanie. Súbor vybratých textov zo Starého Zákona, mišny a midrašov doplnený ľudovými rozprávaniami, požehnaniami a piesňami. Ide o súbor všetkých textov, ktoré nemajú právny charakter. Vznikala postupne od 6. do 10. storočia. Rukopisy a neskôr tlače hagady boli bohato iluminované a zdobené ilustráciami“. (*Všeobecný encyklopedický slovník G-L*, cit. dielo, s. 130). Koncom 2. storočia po Chr. bola Halaka a Hagada spojená do Mišny, čo znamenalo opakovanie. Neskorším spojením Mišny a Gemary vznikol Talmud. (Pozri BIČ, M., cit. dielo II., s. 678).

¹ Veľmi podrobne o týchto pravidlách pojednáva významný predrevolučný ruský biblista prof. I. Korsunskij. (Pozri КОРСУНСКИЙ, И.: *Иудейское толкование Ветхаго Завета*. Москва 1882, s. 125- 143).

² Profesor Jungerov sa odvoláva na svedectvo istého Einsemengera. (Pozri ЮНГЕРОВ, П., cit. dielo, s. 402).

³ ЮНГЕРОВ, П., cit. dielo, K-1, s. 403.

⁴ Aramejský termín, ktorý označuje starožidovský preklad prípadne parafrázu Starého Zákona v aramejčine. (Pozri *Veľký slovník cudzích slov*. Red. S. Šaling a kol. Prešov 2003, s. 1242).

⁵ Ide o najznámejšiu a najosobnejšiu formu výkladu Biblie v Kumránskej komunite. (Pozri TRSTENSKÝ, F.: *Kumrán a jeho zvitky*. Svit 2009; Porovnaj ЗУБЕР, Н.: *От Кумрана до Новозаветного Канона*. С.- Петербург 2004). Niektorí autori ich nazývajú Pešárím. (Pozri BANDY, J.: *Úvod do exegézy...* Bratislava 2002, s. 57). Vladyka Amfilochij ich nazýva tretou formou Midrašu, s ktorou sa stretávame v kumránskych rukopisoch. (Pozri АМФИЛОХИЙ, Р., cit. dielo, s. 12). Starobylé preklady mnohých starozákonných biblických kníh